

Minnets träskmarker

Monika Fagerholms *Den amerikanska flickan*

Jag är tjugo år gammal och promenerar längs Aura å i Åbo. I handen håller jag min telefon och på skärmen börjar musiken. Första gången jag läser Monika Fagerholms *Den amerikanska flickan* (2005) är det i ett flimrande e-boksformat och då vi senare diskuterar romanen i litteraturvetenskapens seminarierum är åsikterna delade. Ungefär halva gruppen är frustrerad och beklämd av berättelsen, andra halvan är förtrollad. Jag tillhör den senare delen. Vi får lyssna till Melanie Safkas låt "Look What They've Done To My Song Ma" och får veta att det är den som har slingrat sig över boksidorna och genom berättelsen och någonting klickar i mitt huvud.

Det ska dröja nästan tio år innan jag läser *Den amerikanska flickan* och lyssnar på Melanie Safka igen. Den här gången sitter jag i mitt arbetsrum och läser boken i pappersformat, eftersom jag nu själv ska hålla i samma seminarium som var så ögonöppnande för mig då jag var tjugo. Egentligen har jag tänkt göra en snabbläsning, jag tror mig kunna romanen och vet redan vad jag vill ta upp i min föreläsning. Men det dröjer inte många sidor innan jag inser att det här inte kommer att bli en snabb affär. Obönhörligt drar Fagerholm ner mig i träskmarkerna i den dyigare delen av skogen och jag har inget annat val än att stanna där så lång tid som berättelsen kräver.

Monika Fagerholm är ett av den finlandssvenska litteraturens verkligt stora namn och *Den amerikanska flickan* är, likt det mesta hon skriver, en snårig historia. I hela Fagerholms författarskap står flickor och kvinnor i centrum och hon utmanar konstant såväl språkets som berättandets gränser. Språket lånar och bryter, mer och mindre välkända citat omformu-

leras, översätts och upprepas och den som vill leta intertext hos Fagerholm kan hålla på i oändlighet. Den här fagerholmskan är väsentlig för stämningen och suget i världarna hon skapar, den åstadkommer en främmandegöring där det vardagliga blir överjordiskt och det osannolika blir naturligt. I den här essän har jag valt att låta språket färga av sig, att skriva på romanens villkor, att låna ord och ton i förhoppningen att essän möjligen ska ge den vagaste återspeglings av den läsoplevelse Fagerholm bjuder på.

Tiden är 1970-tal och platsen är Trakten, som har skakats av "den amerikanska flickans", Eddie de Wires, försvinnande och den unga mannen Björns självmord. Romanen innehåller mord och intriger och ligger på lager av lögn, lekar och halvsanningar. Men i grunden finns detta: världen i fyrkant minimal. Doris och Sandra, Sandra och Doris, i en tom bassäng i källaren i huset i den dyigare delen av skogen. Sandra Wärn är uppvuxen i jetsetlivet, van att flytta från plats till plats tillsammans med föräldrar som är för distraherade av varandra för att ägna sin dotter någon uppmärksamhet. Doris Flinckenberg är träskungen som far illa – senare fosterdotter i kusinfamiljen, inflyttare i Trakten. Flickorna träffas då Doris bryter sig in i Sandras källare och de blir oskiljaktiga, förenade i barndomens lekar som sakta övergår i ungdomens allvar och slutligen i Doris död.

De drömmar och fantasivärldar som Fagerholm öppnade upp för i kultromanen *Diva* (1998) lever vidare i *Den amerikanska flickan*. Verkligheten hos Fagerholm är förhandlingsbar och utspelar sig på flickans villkor. Vuxenvärlden är någonting avläg-

Sedan den första läsningen har *Den amerikanska flickan* stannat hos mig. Jag har nynn timer på Melanie Saffka och i tanken har jag befunnit mig i Sandras och Doris tomma bassäng. Maria Margareta Österholm skriver i en av de många artiklar som tillkommit om Fagerholms författarskap att Sandras och Doris lekar skapar ett eget rum, ett hemligt rum, för bara dem, samtidigt som läsaren på sätt och vis bjuds in att ta del av leken. Precis som Österholm kan jag komma på mig själv med att dagdrömma om deras lekar, om orden och kläderna. Lekarna börjar i romanen och fortsätter i fantasin, bygger broar ut ur fiktionen. Berättelsen om Eddie de Wire, den amerikanska flickan, fyller Sandras och Doris tid. De berättar för varandra, om och om igen, vem hon var, vad som hände. De hittar en inspelning där hon sjunger, *titta mamma, de har förstört min sång. Titta mamma, vad de gjort åt min sång*. Orden ekar genom lekarna, genom Trakten, genom det stora huset i träskmarkerna. På samma sätt som Sandra och Doris leker med minnet av Eddie de Wire, leker jag med minnet av Sandra och Doris.

"Denna ljuvliga roman!"
Dagens Nyheter

NYBOK
NORSTEDT

Den
amerikanska
flickan

Ynnare av
Augustenst
2005. Sälld i
190 000 ex!

MONIKA FAGERHOLM

Det hägrande vuxenlivet ramas vidare in av Ålänningens, Sandras pappas, nya flickvänner. Först är det Bombnedslaget Pinky Pink (yrke strip-teasedansös) som använder det kvinnliga – flickiga – både som ett vapen och en sköld. Hon öppnar upp den gurleska världen av överdriven, performativ och medveten hyperfemininitet. Pinky blir inbjuden till simbassängen och samtidigt som hon gläntar på dörren till en vuxen värld och en kvinnlig sexualitet och sexualisering, så öppnar Sandra och Doris dörren tillbaka till barnets värld. ”Det var ibland som om det inte var två flickor och en vuxen utan tre som var bästa vänner och nästan jämnåriga.” I Sandras och Doris sällskap kan Pinky leka med sin yrkesroll och även tillfälligt avkläda sig de stigman som hänger fast vid sexarbetare. För Sandra och Doris förevisar hon yviga frisyrrer och utmanande dans-

steg, och sminkar över otryggheten och ensamheten. Nattetid, då Pinky och hennes kollegor underhåller Ålänningen och hans vänner, faller glittret av och Sandra frågar sig *att bli kvinna, var det det här?*

Ett av de stora fagerholmska koncepten är *glitterscenen*, den plats som kvinnor och flickor tillfälligt bebor då de ikläder sig rollen av Kvinna – då de, med Judith Butler, gör femininitet. Glitterscenen är en plats att se och bli sedd på, en plats för att leka på allvar. Glitterscenen är inte helt och hållet glamorös, den har också en antydning av förruttnelse och sunkighet. Fagerholm inleder *Vem dödade bambi?* (2019) i ett ruckel bland ”hövolmarna, glittret, råttorna, fukten”, här till tonerna av countrymusik och även här är det två flickors vänskap, kärlek, som utspelar sig delvis i det fördolda, delvis på glitterscenen. I *Den amerikanska flickan* finns den i bas-tuavdelningen där Sandra, Doris och Pinky utmanar gränserna mellan barn och vuxen, flicka och kvinna, hora och madonna.

Det är också med *Glitterscenen* (2009) som Fagerholm driver berättelsen och musiken vidare, i en fristående uppföljare om Trakten efter Doris, efter Sandra och efter Eddie, där trådarna ur *Den amerikanska flickan* plockas upp på nytt och vävs till nya mönster. Men innan dess ska tre saker hända. Den första är att Sandra och Doris ska låta lekarna bli allvar och plötsligt ”mitt i en lek, kysste Sandra Doris. Eller var det Doris som kysste Sandra?” Vad som har varit sexuella undertoner ska bli en verklig relation, intensiv och uppslukande under några skäl-vande sommarveckor. Det andra som händer är att Doris lämnar Sandra för skolkamraten Micke Friberg och att Sandra lämnar Doris för att bli en del av ett *vanligt* flickgäng på skolgården. Det tredje som händer är att Doris skjuter sig själv på Loreklippan vid Bule träsk.

Den tomma simbassängen, som varit skådeplatsen för hela Sandras och Doris relation, förändras i enlighet med Ålänningens flickvänners önskningar. Pinky, som saknar egentlig makt i huset, kan befinna sig i den tomma bassängen på nästan lika villkor, men då hon ersätts av Inget Herrman, Eddie de Wires syster, fylls bassängen med vatten för att sedan förfalla och slamma igen. Då Inget i sin tur byts ut mot sin yngre syster Kenny, görs bassängen om till en ”subtropisk undervattensträdgård”. Även

växterna kommer så småningom att vissna bort i den kalla och mörka källaravdelningen. Det är som om det enda som verkligen kunde frodas i källaren, det enda verkliga syfte bassängen kunde fylla, var Doris Natt&Sandra Dag, Ensamheten&Rädslan. Då flickorna inte längre bebor bassängen, då Doris är död och Sandra nästan vuxen, kan inget annat heller leva där.

En av de många kringberättelserna i *Den amerikanska flickan*, som också fortsätter i *Glitterscenen*, är den om Träskdrottningen, sångerskan från Trakten som blev en fotnot i musikhistorien. Träskdrottningen är ett av Doris alteregon, som Sandra senare ska ikläda sig då hon inleder sin musikkarriär och kliver upp på glitterscenen på heltid. Hon är en förlängning av Doris-i-Sandra, rösten inuti Sandras huvud som håller Doris levande. Och jag tänker på Doris-och-Sandra-i-mig, deras röster och lekarna som stannar kvar.

Tio år har gått sedan jag först läste *Den amerikanska flickan* och under de tio åren har jag glömt Inget Herrman och Kenny de Wire. Jag har också glömt bort Bencku och Björn och Solveig och Rita, ungdomarna som omger mysteriet med den försvunna amerikanska flickan. Plötsligt har jag två versioner av *Den amerikanska flickan* i huvudet, fragmenten jag redan mindes och berättelsen jag läser nu. Fagerholms författarskap är fullt av lånade referenser, omformuleringar och översättningar. *Titta mamma, vad de har gjort åt min sång*. Musiken ekar genom romanen och romanen ekar i mitt minne. Förvrängd, stympad och omformulerad, men Träskdrottningens röst studsar mot kakelväggarna inuti mig och leder vidare, vidare, vidare.

MIRANDA GEUST

Litteratur

Maria Margareta Österholm 2016: ”The Song of The Marsh Queen. Gurlisque and Queer Desire in Monika Fagerholm’s Novels *The American Girl* and *The Glitter Scene*”. I Kristina Malmio & Mia Österlund (red.): *Novel Districts. Critical Readings of Monika Fagerholm*. Helsingfors: Studica Fennica. S. 99–116.